

MEĐUNARODNOPRAVNI TOKOVI SECESIJE DRŽAVA

Prema istorijskom razvoju međunarodnih odnosa, secesija država predstavlja samo "puku činjenicu", "političku stvar" ili jedno "pred-pravno stanje" koje je neretko uzrokovalo podrhtavanje i nestabilnost međunarodnog pravnog poretka. Kad se to stanje vremenom ustali i konsoliduje, to jest, kad postane de facto efektivno, primenjivala bi se važeća pravila i principi međunarodnog prava. Uobičajeno se u takvim situacijama vršila legitimizacija secesije kroz međunarodno priznanje novih država i verifikaciju kontinuiteta međunarodnog subjektiviteta država prethodnica. U pomenutom smislu, međunarodno pravo imalo je sasvim ograničena dejstva u pogledu posledica secesionih promena koje su kroz njegovu kodifikaciju i progresivni razvoj regulisane pravilima o sukcesiji država. Međutim, sam nastanak novih država putem secesije ostao je i dalje pravno nedefinisan, što po sebi predstavlja veliki problem za međunarodnu zajednicu čiji su kriterijumi državnosti utemeljeni na principu legaliteta (ex injuria ius non oritur). Polazeći od činjenice da se secesija javlja s vremena na vreme u različitoj konstelaciji međunarodnih odnosa, njena egzistencija pretpostavlja utvrđivanje određenih normativnih okvira. Striktnim tumačenjem pozitivnog međunarodnog prava može se zaključiti da u njemu ne postoje norme kojim bi se ovaj fenomen regulisao na eksplicitan način. Međutim, ekstenzivnim tumačenjem i evolucionističkom i teleološkom interpretacijom njegovih pravila i principa mogao bi se izvesti i zaključak da je secesija regulisana međunarodnim pravom, doduše na jedan posredan način kroz kodifikaciju i progresivni razvoj prava na samoopredeljenje.

Ključne reči: secesija, pravo na samoopredeljenje, suverenitet, teritorijalni integritet, nezavisnost, međunarodno pravo

Dr Duško Dimitrijević, naučni savetnik Instituta za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, e-mail: dimitrijevicd@diplomacy.bg.ac.rs.

ISTORIJSKI RAZVITAK SECESIJE

Generički pojam secesije upućuje na njeno lingvističko poreklo koje vuče korene iz latinske reči *secession* čije značenje potiče od glagola “odlaziti”, “odvojiti” i “povlačiti”, u kontekstu napuštanja određenog prostora.¹ Etimološki smisao ovog pojma upućuje dalje na pravno-istorijsko značenje reči secesija koje proizilazi iz ustanove praktikovane u starom Rimu u periodu od 5. do 3. veka p.n.e. U ovom periodu naime, plebejci kao pripadnici niže društvene klase uobičavali su da se iz revolta prema rimskoj vlasti povuku iz grada Rima. Pomenutom praksom, oni su pokušavali da se izbore za ostvarivanje svojih osnovnih političkih i građanskih prava.² Prema istorijskim predanjima iz 494. godine p.n.e., plebejci su napustili Rim nastanivši se na obližnjoj Svetoj gori (*Mons Sacer*), u nameri da oforme sopstvenu državu. Ovaj pokušaj secesije u pravnoj hrestomatiji poznat je kao “prva plebejska secesija” (*prima secessio plebis*).³ Pokušaj secesije, međutim, nije doneo neke veće koristi plebejcima zbog činjenice da Rim nije dopuštao podređenost drugoj vlasti (*majestas populi romani*), čime je dobijanje političkih i građanskih prava bilo moguće ostvariti isključivo kroz obezbeđenje zakonskih jemstava na koja bi patriciji kao pripadnici više klase pristali (*suis legibus uti*). U tom smislu su i neka od osnovnih prava plebejaca uneta u čuveni Zakon dvanaest tablica iz 449. godine p.n.e., na čijim osnovama je utemeljeno rimsko privatno pravo (*ius civile*), koje je zajedno sa rimskim “pravom među narodima”, (*ius gentium*), poslužilo za izgradnju najznačajnijih pravnih ustanova.⁴ Iako se time vlast Rima znatno uvećavala, državno jedinstvo zbog mnogobrojnih unutrašnjih protivurečnosti nije moglo opstati. Rimaska imperija propala je krajem 5. veka n.e., a na njeno mesto došao je novi poredak koji je u istoriji poznat kao feudalizam sa kojim je otpočeo Srednji vek.

U Srednjem veku, sva državna vlast bila je rukama vladara, ali ne u apsolutnom smislu te reči (*plenitudo potestatis*), već kroz feudalnu hijerarhiju koja

¹ Glen Anderson, “Secession in International Law and Relations: What are We Talking About?”, *Loyola of Los Angeles International and Comparative Law Review*, Tom 35, br. 1, 2013, 345.

² Flavio Konti, *Stari Rim*, Beograd: Mono i Manjana, 2007, 103.

³ Max Cary, Howard H. Scullard, *A History of Rome: Down to the Reign of Constantine*, London: Palgrave Macmillan, 1975, 66, etc; Plebejci su napustili Rim zbog represije Apija Klaudija Inregilskog Sabinskog. Sa Svete gore ih je navodno vratio Menenije Agripa koji im je ispričao priču o organima jednog tela koji su se pobunili protiv želuca, priču koja je postala prototip kasnije organske teorije o državi. V. Evgenije V. Spektorski, *Istorija socijalne filozofije*, Službeni list, Beograd i CID, Podgorica, 1997, 80.

⁴ Coleman Phillipson, *The International Law and Custom of Ancient Greece and Rome*, Macmillan and Co., Tom I, London, 1911, 113, i dalje.

je zahtevala poštovanje božijih i prirodnih zakona (*ius divina et naturalis*). Pošto je teritorija bila glavni objekt te vlasti, sve teritorijalne promene opravdavale su se vladarevim vrhovnim zapovestima.⁵ Naime, onaj koji je vladao, taj je posedovao i patrimonijalna prava koja su objedinjavala pravo raspolaganja teritorijom kao sopstvenom privatnom svojinom (*dominium*), kao i pravo zapovedanja nad stanovništvom (*imperium*), koje je smatrano teritorijalnim pripatcima (*glæbe adscriptus*).⁶ Ovakvo shvatanje, nije imalo nekog većeg udela u nastanku secesije budući da su svi socijalni procesi, uključujući i teritorijalne promene, bili u funkciji očuvanja vladarevog legitimiteta. Međutim, kad su srednjovekovne stege počele da popuštaju i kada je proklamovana pravna jednakost i integritet država Vestfalskim mirom iz 1648. godine, privatnopravno shvatanje države zamenjeno javnopravnim. Taj značajni društveni zaokret koji je bio upotpunjen buržoaskim revolucijama iz 17. veka, doveo je do ograničavanja legitimiteta autokratske vlasti pozitivitetom narodnih prava.⁷

Nastupanjem Novog veka, tačnije ere kapitalizma, istaknuta je vizija demokratskog društva u čijoj osnovi su bile utkane ideje političkog liberalizma i narodnog suvereniteta. Ova vizija ispoljena kroz načelo narodnosti uzrokovala je definitivan "razlaz" sa državnim apsolutizmom. Široko isprepletane, ali ne i dovoljno produbljene, socijalne veze karakteristične za feudalni period razvoja međunarodnih odnosa, srušene su snaženjem unutrašnje i spoljne državne vlasti čiji je autoritet u novim okolnostima proizašao iz suverene volje naroda. Od Huga Grocijusa (*Hugo Grotius*) i Baruha de Spinoze (*Baruch de Spinoza*) u Holandiji, Tomasa Hobsa (*Thomas Hobbes*) i Džona Loka (*John Lock*) u Engleskoj, te Žan Žak Rusoa (*Jean Jacques Rousseau*) i Šarla Monteskjea (*Charles Montesquieu*) u Francuskoj, postulat "društvenog ugovora" postaje sve više ideološka podloga države. Formalno proklamovana nezavisnost, jednakost i ravnopravnost naroda u američkoj Deklaraciji o nezavisnosti iz 1776. godine i francuskoj Deklaraciji o pravima čoveka i građanina iz 1789. godine, dovela je do promene legalne pozicije naroda u 18. veku. Konceptu državnog suvereniteta pridodat je jedan novi, metafizički činilac po kojem suverenitet postaje svojstvo jedinstvene narodne vlasti čiji sadržaj uključuje samostalnost u odlučivanju, suprematiju u odnosu na bilo koju drugu vlast i neograničenost u pogledu donošenja i primene prava.

Državni preobražaj koji je nadošao sa revolucionarnim promenama, uticao je na nastanak doktrine o narodnoj suverenosti čija je primena u međunarodnoj

⁵ E. A. Kosminski, *Istorija Srednjeg veka*, Prosveta, Beograd, 1946, 20.

⁶ Lassa Oppenheim, *International Law*, David McKay Co., Tom I, London, 1948, 497, i dalje.

⁷ Radomir Lukić, *Istorija političkih i pravnih teorija*, Naučna knjiga, Beograd, 1973, 336.

praksi i pored načelnog zalaganja za zabranu nasilnog mešanja u unutrašnje stvari drugih država, dovela do mnogobrojnih teritorijalnih promena. Te promene, u Evropi su manifestovane, između ostalog, i kroz secesiju Belgije od Nizozemske 1830. godine, potom kroz istorijski značajan pokušaj otepljenja sedam katoličkih kantona tzv. *Sonderbunda* od konfederacije Švajcarske 1847. godine i kroz secesiju Norveške od Švedske 1905. godine.

Uporedo sa ovim procesima, tekao je i proces objedinjavanja teritorija na kojima su živele iste narodnosne grupe kroz svojevrstni "narodni plebiscit" koji je bio prethodnica prava naroda na samoopredeljenje.⁸ U isto vreme na američkom kontinentu, odvijali su se značajni politički procesi. Secesija je tamo imala potpuno drugo značenje u odnosu na ono u Evropi. Njeno značenje pokrivalo je sve "jednokratne čini dekolonizacije" britanskih, španskih i portugalskih prekomorskih kolonija. "Prva dekolonizacija" izvedena je tako u Severnoj Americi od strane trinaest britanskih kolonija koje su nakon pobune, proglasile nezavisnost od Velike Britanije Deklaracijom od 4. jula 1776. godine.⁹ U Srednjoj i Južnoj Americi, bivša španska i portugalska kolonijalna područja sukcesivno su proglašavala nezavisnost od metropola zaključno sa 1826. godinom (s izuzetkom Portorika i Kube).¹⁰ S obzirom da je nakon izvedene dekolonizacije za nove američke države bila uspostavljena generalna zabrana daljeg cepanja teritorije, u kasnijoj fazi razvoja njihove državnosti odbacivani su zahtevi za jednostranom secesijom.

Primeru radi, u Sjedinjenim Američkim Državama zbog preovladavajućeg federalističkog koncepta o uređenju državne vlasti odbačeni su zahtevi Južne Karoline, Misisipija, Floride, Alabame, Džordžije, Luizijane, Teksasa, Virdžinije, Arkanzasa, Severne Karoline i Tenesija za secesijom, što je dovelo do iscrpljujućeg građanskog rata koji je trajao od 1861. do 1865. godine. S druge strane, u novim nezavisnim državama Srednje i Južne Amerike uporedo sa priznavanjem admini-

⁸ Rodoljub Etinski, Sanja Đajić, *Međunarodno javno pravo*, Pravni fakultet, Novi Sad, 2014, 597.

⁹ S obzirom da ovaj čin nije bio odmah priznat, vođene su borbe za nezavisnost sve do 1783. godine, kada je Velika Britanija ugovorom zaključenim u Versaju priznala novouspostavljenu konfederaciju svojih bivših kolonija. V. Miodrag Jovičić, *Veliki ustavni sistemi, elementi za jedno uporedno ustavno pravo*, IRO Svetozar Marković, Beograd, 1984, 68.

¹⁰ Portoriko je dobio autonomiju od španske krune 1897. godine. Kuba je pre rata između Španije i Sjedinjenih Država 1898. godine, vodila rat za oslobođenje od španske kolonijalne vlasti. Nakon vojne intervencije Sjedinjenih Država protiv Španije, Portoriko i Kuba ustupljeni su SAD. Kuba je stekla nezavisnost 1902. godine. V. Javier Malagón Barceló, *Las Actas de independencia de América*, Organización de los Estados Americanos, Washington, 1973, 1–160; Benjamin R. Beede, *The War of 1898, and U.S. Interventions, 1898–1934: An Encyclopedia*, Taylor & Francis, Abingdon, 1994, 751.

strativnih granica za države u skladu sa načelom *uti possidetis*, bila je isključena mogućnost naknadnih secesija.¹¹

Sa promocijom romantičarskih ideja italijanskog Rizorđimenta (*Risorgimento*) i revolucionarnim promenama započetim 1848. godine, narodi su “prerasli” u nacije, a nacije su dobile slobodu da same sobom upravljaju.¹² To je bio povod da se započne sa ustanovljavanjem nacionalnih država u kojima su nacije samostalno određivale svoj politički status. Nacionalna homogenizacija i ujedinjenje bili su garancija za jaku i delotvornu državu. Na međunarodnom planu države su počele da utvrđuju spoljne granice svog pravnog poretka prema granicama pružanja nacije, a u skladu sa buržoaskim načelom, “čija je teritorija, toga je i nacija” (*cujus regio, ejus natione*). Proces je doveo do umnožavanja nacionalnih država, ali i do proširivanja kolonijalnih poseda imperijalnih sila. Filozofsku podlogu pomenutim kretanjima pružili su Fihte (*Johann Gottlieb Fichte*), Savinji (*Friedrich Karl von Savigny*) i Hegel (*Georg Fridrich Wilhelm Hegel*), dok su na pravnoj ravni prednjačile “lučonoše” nemačke istorijske škole državnog prava – Jering (*Rudolf von Ihering*), Laband (*Paul Laband*) i Jelinek (*Georg Jellinek*).

U izmenjenim međunarodnim uslovima nastalim s početka 20. veka, rast nacionalističkih ideologija uokviren monističkim pravnim pristupima, doveo je do širenja secesionističkih pokreta čije su aktivnosti kulminirale raspadom tri velike multinacionalne imperije (Austrougarske monarhije, Ruskog i Otomanskog carstva). Ovaj tok bio je potaknut idejom o ostvarivanju “prava naroda na samoopredeljenje do otcepljenja”, za koju se smatralo da predstavlja merodavno načelo za ostvarivanje korenitih socijalnih promena i emancipaciju kolonijalnih područja.¹³ Istovremeno, kao vodeće političko načelo, pravo na samoopredeljenje

¹¹ Princip je proklamovan u formi *uti possidetis juris* u Ugovoru o Konfederaciji iz 1847. godine, između Čilea, Nove Grenade, Ekvadora, Perua i Bolivije, a potom i u deklaraciji nacionalnog Kongresa u Limi 1848. godine, i to kao *uti possidetis 1810.* i *uti possidetis 1821,* gde su pomenuti datumi označavali datume sticanja nezavisnosti država u Južnoj i Srednjoj Americi. U konstitucionalnim aktima Ekvadora, Kolumbije, Venecuele, Kostarike, Meksika, Perua, i drugih latinoameričkih država uneta je eksplicitno odredba da granice između novih nezavisnih država prate linije razgraničenja bivših administrativnih celina španske krune. Principu *uti possidetis juris* suprotstavio se Brazil koji je do 1822. godine, bio pod kolonijalnom vlašću Portugala. Sticanjem nezavisnosti, Brazil je koncipirao sopstvenu verziju principa o nepromenljivosti granica koja se zasnivala na fizičkoj okupaciji teritorije u momentu sticanja nezavisnosti (*uti possidetis de facto*). V. Duško Dimitrijević, *Državne granice nakon sukcesije SFR Jugoslavije*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2012, 28–30; Gaël Abline, *Sur un principe général du droit international: l’uti possidetis*, Université d’Angers, Angers, 2006, 8, etc.

¹² Pietro de Nardi, *Giuseppe Mazzini, la vita, gli scritti*, Forgotten Books, London, 2018, 1, etc.

¹³ Među prvima koji je sugerisao da se pravo na samoopredeljenje uspostavi kao opšte međunarodno pravno načelo za ostvarivanje socijalističke revolucije i procesa dekolonizacije bio je

trebalo je da posluži za utvrđivanje granica novih nezavisnih država. Zbog nepostojanja jasnih kriterijuma primene i ekstremnih posledica koje bi ovo načelo moglo da prouzrokuje u međunarodnoj praksi, pre svega u odnosu na mogućnost ostvarivanja prava na samoopredeljenje različitih manjinskih grupa, načelo nije bilo međunarodnopravno sankcionisano u Paktu Društva naroda.¹⁴ Time nije ni bilo moguće da dođe do suštinskih promena i do reorganizacije međunarodnog poretka nakon završetka Prvog svetskog rata. Izvesne promene ipak su nadošle, ali prevashodno zahvaljujući volji i popuštanju velikih sila.¹⁵ Naime, velike sile i države pobednice u Velikom ratu, dopustile su uspostavljanje posebnog sistema uprave nad kolonijalnim područjima pobedenih država u okviru mandatnog sistema Društva naroda.¹⁶ Pomenuti sistem uspostavljen u zavisnosti od stepena razvitka stanovništva, geografske pozicije područja i drugih okolnosti, potra-

Vladimir Ilić Lenjin. S druge strane, u programu "Nove diplomatije" izloženom u 14. tačka 8. januara 1918. godine, predsednik Vudro Vilson, ograničio je primenu samoopredeljenja na razvijene narode. Kolonijalni narodi prema njegovom mišljenju, ne mogu imati pravo na samoopredeljenje koje bi imalo prvenstvo nad stečenim pravima kolonijalnih sila. U cilju postizanja "trajnog mira", Vilson je insistirao na primeni načela samoopredeljenja prilikom posleratnog prekomponovanja Evrope. V. David Raič, *Statehood and the Law of Self-Determination*, Kluwer Law International, Hague/London/New York, 2002, 177–196; Michla Pomerance, "Self-Determination", *Law and Practice: The New Doctrine in the United Nations*, Martinus Nijhoff Publishers, Hague/Boston/London, 1982, 1–7; Antonio Kaseze, *Samoopredeljenje naroda*, Službeni glasnik, Beograd, 2011, 33–40.

¹⁴ Milan Bulajić, *Pravo naroda na samoopredeljenje u Društvu naroda i Ujedinjenim nacijama (1917–1962)*, Savez udruženja pravnika Jugoslavije, Beograd, 1963, 30–34. Povodom pokušaja otcepljenja Alandskih ostrva od Finske nakon Prvog svetskog rata, Komisija izvestilaca imenovana od Saveta Društva naroda, u izveštaju od 16. aprila 1921. godine, konstatovala je da bi: "Odobranje prava na secesiju jezičkim, verskim ili bilo kojim drugim manjinama od zajednice kojoj pripadaju zato što one to žele, predstavljalo razaranje poretka i stabilnosti države i uvođenje anarhije u međunarodni život". S druge strane: "Odvajanje neke manjine od države čiji je deo i njena inkorporacija u drugu državu moglo bi se smatrati potpuno izuzetnim rešenjem i krajnjim sredstvom kad državi nedostaje volje ili moći da usvaja i primenjuje pravedne i efektivne garancije". V. *The Aaland Islands Question*, Report Presented to the Council of the League of Nations by the Commission of Rapporteurs, League of Nations Council, Doc. B.7 21/68/106, 16 April 1921, 28, etc.

¹⁵ Na primer, u pogledu izmene položaja strateški važnih kolonija kojima je upravljala Velika Britanija, a kojima je dodeljen status dominiona poput Kanade, Australije, Novog Zelanda, Južne Afrike i Slobodne Države Irske. Nakon što je u britanskom parlamentu u decembru 1931. godine, usvojen Vestminsterski statut, kojim su dominioni postali i zakonodavno nezavisni entiteti, Slobodna Država Irska posredno je stekla "pravo na secesiju", s kojim će nešto kasnije ostvariti i punu državnu nezavisnost. V. Ivor Jennings, *Constitutional Laws of the Commonwealth*, Clarendon Press, Tom 1, Oxford, 1957, 7, etc.

¹⁶ Sistem kolonijalnih mandata Društva naroda uspostavio je tri kategorije mandatnih područja. Prvu grupu mandata (A) predstavljale su zemlje sa izvesnom autonomijom i nezavisnošću. Drugu grupu (B) činila su područja koja nisu imala nezavisnu političku organizaciju, ali je postojala izvesna upravna sloboda, sloboda veroispovesti i savesti. Treću grupu (C) činile su oblasti za koje se

jalo je sve do izbijanja Drugog svetskog rata u kojem je, zahvaljujući fašističkoj ideologiji koja je u krajnjoj liniji počivala na hegemonističkoj politici i rasističkom tumačenju nacionalnih prava (*Völkisher Staat*), došlo do diskreditacije načela samoopredeljenja, pa time, i do rasturanja međunarodnog pravnog poretka.¹⁷ U nastojanju da se ovaj poredak obnovi i restaurira, države članice antifašističke koalicije su još tokom ratnih dešavanja 1941. godine, usvojile čuvenu Atlantsku povelju, a naredne godine i Deklaraciju Ujedinjenih nacija kojim su priznale pravo naroda na samoopredeljenje.

Završetkom Drugog svetskog rata, ustanovljen je novi svetski poredak u čijem fokusu su bile Ujedinjene nacije. Ova univerzalna međunarodna organizacija imala je zadatak da radi na očuvanju svetskog mira. Ispunjavanje ovog zadatka obuhvatalo je, između ostalog, i rešavanje najznačajnijih globalnih problema uključujući i sprovođenja procesa dekolonizacije. Dekolonizacija je proizašla ne samo iz nelegitimnosti prethodne kolonijalne vladavine zasnovane na potčinjavanju, dominaciji i eksploataciji, već i iz nedosledne primene mandatnog sistema Društva naroda. Kroz dekolonizaciju je afirmisano pravo na samoopredeljenje koje je proklamovano u Povelji Ujedinjenih nacija kao jedan od osnovnih ciljeva i principa na kojima treba da počiva međunarodni poredak. Ostvarivanje ovog prava koje je uključivalo i pravo kolonijalnih naroda da slobodno odlučuju o svom političkom statusu i o ekonomskom, socijalnom i kulturnom razvoju, bilo je zagantovano u više pravnih akata donetih pod okriljem Ujedinjenih nacija (na primer, u Deklaraciji o davanju nezavisnosti kolonijalnim zemljama i narodima usvojenom 1960. godine, u Paktovima o ljudskom pravima iz 1966. godine, u Deklaraciji o principima međunarodnog prava o prijateljskim odnosima i saradnji država u saglasnosti sa Poveljom Ujedinjenih nacija usvojenom 1970. godine, itd.).

Oslanjajući se na rešenja sadržana u Glavama XI i XII Povelje koja se odnose na nesamoupravna i starateljska područja, Ujedinjene nacije su predano radije na ukidanju svih oblika kolonijalizma.¹⁸ Tako su u odnosu na 74 nesamoupravna područja, Ujedinjene nacije nadzirale pružanje pomoći država administratorki

smatralo da čine deo mandatarove teritorije. V. Luj Le Fir, *Međunarodno javno pravo*, Geca Kon, Beograd, 1934, 122–123.

¹⁷ Jedini slučaj koji je predstavljao izuzetak od uobičajene prakse nasilnog cepanja i okupacije državne teritorije u ovom periodu, predstavljala mirna secesija Islanda od unije sa Danskom 1944. godine. V. Gunnar Karlsson, *The History of Iceland*, Minneapolis, University of Minnesota Press, 2000, 321, etc.

¹⁸ Duško Dimitrijević, *Međunarodnopravno regulisanje teritorije država*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2008, 107–114.

u političkom, privrednom, socijalnom i vaspitnom napretku kolonijalnog stanovništva i u postupnom razvijanju njihovih političkih ustanova.¹⁹

S obzirom da je status nesamoupravnih područja bio međusobno različit i da se kretao od većeg stepena samouprave, pa sve do polusamostalnih i zavisnih teritorija, administracija se sprovodila sa različitim intenzitetom i u različitim modalitetima.²⁰ Na osnovu slobodno izražene volje oličene u pravu na samoopredeljenje, nesamoupravne teritorije postepeno su dobijale samoupravu slobodnom asocijacijom i integracijom sa već nezavisnim državama ili sticanjem potpune nezavisnosti kroz različite oblike političke borbe (od nasilnih pobuna, vođenja oslobodilačkih ratova i revolucija, do organizovanja plebiscita).²¹ S druge strane, u odnosu na dekolonizaciju 11 starateljskih područja, koja su obuhvatala bivše kolonijalne mandate, teritorije oduzete od neprijateljskih sila nakon Drugog svetskog rata i teritorije dobrovoljno podvrgnute starateljstvu Ujedinjenih nacija, nadzirale su ne samo pružanje pomoći u političkom, privrednom, socijalnom i vaspitnom razvoju stanovništva, već i u sticanju većeg obima samouprave i neza-

¹⁹ U funkcionalnom smislu, države članice Ujedinjenih nacija obavezale su se da Generalnom sekretaru Ujedinjenih nacija redovno dostavljaju izveštaje, kao i statističke i druge podatke tehničke prirode koji se tiču privrednih, društvenih i prosvetnih prilika nesamoupravnih teritorija. Rezolucijom 1541 od 15. decembra 1960. godine, Generalna skupština je utvrdila načela prema kojima se imaju rukovoditi države administratorke prilikom dostavljanja izveštaja u skladu sa članom 73(e) Povelje. V. "United Nations General Assembly Resolution 1541 (XV)", 15 December 1960, A/RES/1541(XV).

²⁰ Komitet za dekolonizaciju uspostavljen radi izvršavanja ciljeva zadatih u Deklaraciji o davanju nezavisnosti kolonijalnim zemljama i narodima, danas prati dekolonizaciju 17 nesamoupravnih teritorija – Zapadne Sahare, Angvila, Bermuda, Britanskih Devičanskih, Kajmanskih i Foklandskih ostrva (Malvina), Monserata, Svete Jelene, Terksa i Kejkosa, Američkih Devičanskih ostrva, Gibraltara, Američke Samoe, Francuske Polinezije, Guama, Nove Kaledonije, Pitkerna i Tokelaua. V. *Working Papers on Non-Self-Governing Territories*, New York, United Nations Secretariat, 2018, www.un.org/dppa/decolonization/nsqt, 31.05.2020.

²¹ Nesamopuravna područja poput Alžira vodila su oslobodilačku borbu za nezavisnost. Druga su se opredelila za plebiscitarno izjašnjenje o nezavisnosti pod pokroviteljstvom Ujedinjenih nacija (na primer, u Britanskom Togolendu 1956. godine, u Francuskom Togolendu 1958. godine, u Severnom Kamerunu 1959. godine, u Južnom Kamerunu i u Ruandi-Urundiju 1961. godine, u Zapadnoj Samoi 1962. godine, na Kukovim ostrvima 1965. godine, u Ekvatorijalnoj Gvineji 1968. godine, u Papui Novoj Gvineji 1972. godine, na Elisu-Tuvalu 1974. godine, na Marijanskim ostrvima 1975. godine, na Komorskim ostrvima 1976. godine, itd.). Određena nesamoupravna područja bila su podeljena na osnovu odluke Ujedinjenih nacija (na primer, Ruanda i Burundi dobile su saglasnost Generalne skupštine da se odvoje u dve nezavisne države). Neke teritorije plebiscitarno su se opredelile za udruživanje sa drugim državama (na primer, Severni Kamerun sa Nigerijom, Južni Kamerun sa Kamerunom, itd.), dok su druge izrazile želju da ostanu u nekoj vezi sa administratoricama u formi "slobodne asocijacije", kao Niue sa Novim Zelandom ili u formi "slobodno pridružene države", kao Portoriko sa Sjedinjenim Američkim Državama.

visnosti.²² Starateljski sistem Ujedinjenih nacija u međuvremenu je okončan sticanjem nezavisnosti teritorija pod starateljstvom ili pripajanjem ovih područja nezavisnim državama.²³

Konačno, iako se smatra da je dekolonizacija predstavljala prekid pravnih veza između nove nezavisne države i države administratorke, ovaj prekid išao je uporedo sa devolucijom vlasti sa države prethodnice na novu nezavisnu državu.²⁴ Ovim pristupom dekolonizacija nije uspjela da u potpunosti reši problem samoopredeljenja različitih “naroda” unutar novostvorenih država. Tim pre, jer nije postojao precizan kriterijum prema kojem bi različite društvene grupe bile identifikovane za “narode” vlasne da vrše i ostvaruju sopstveno “pravo na secesiju”, a potom i što se pravo na samoopredeljenje naroda ostvarivalo unutar nasleđenih granica kolonijalnih poseda.²⁵ Ova nekoherentnost proklamovanog prava na sa-

²² Povelja Ujedinjenih nacija je, u tom smislu, propisala posebnu odgovornost Starateljskog saveta, kao specijalnog organa nadležnog za sva starateljska područja izuzev strategijskih koja su ostala u nadležnosti Saveta bezbednosti. Starateljski savet imao je mogućnost da razmatra izveštaje, da prima i ispituje peticije i da sastavlja upitnike o napretku stanovništva teritorije pod starateljstvom, kao i da obavlja druge funkcije u skladu sa odredbama ugovora o starateljstvu koje su zaključivale države starateljice i Ujedinjene nacije.

²³ Do 1980. godine, deset nesamoupravnih teritorija steklo je veću ili manju samoupravu nakon izvršenog plebiscita (na primer, Togo 1958. godine, Kamerun 1960. godine, Tanganjika 1961. godine, Ruanda, Burundi i Samoa 1962. godine, Nauru 1968. godine i Papua Nova Gvineja 1975. godine). U narednim godinama, starateljstvo je okončano nad Namibijom (1990), Maršalskim ostrvima i Federacijom država Mikronezije (1990), kao i nad pacifičkim ostrvom Palau (1994). Valja se podsetiti slučaja Jugozapadne Afrike čiji je mandate u okviru Društva naroda predat Velikoj Britaniji 1920. godine, a u čije ime je administraciju vršila Južnoafrička Unija sve do 1946. godine, kada je odbila stavljanje ovog područja pod starateljstvo Ujedinjenih nacija. Ujedinjene nacije okončale su 1966. godine, mandat nad ovim područjem, ali je Južnoafrička Republika i dalje održavala ilegalno stanje sprovodeći rasnu diskriminaciju. U savetodavnom mišljenju Međunarodnog suda pravde od 21. juna 1971. godine, konstatovano je da prisustvo Južne Afrike u Namibiji predstavlja nezakonit čin i da je potrebno da Južna Afrika odmah napusti to područje. Nakon toga Ujedinjene nacije su ulagale velike napore da dovedu do mirnog rešenja spora. Nezavisnost Namibije usledila je tek 1990. godine, nakon ostvarenja mirovne operacije UN. V. “Legal Consequences for States of the Continued Presence of South Africa in Namibia (South West Africa)”, Advisory Opinion, *International Court of Justice Reports*, 1971.

²⁴ Milan Bartoš, “Sukcesija država u stadijumu dekolonizacije”, *Međunarodna politika*, br. 444, Beograd, 1968, 19–21.

²⁵ Ser Ajvor Dženings (Ivor Jennings), pronicljivo je primetio da narodi ne mogu dosledno odlučivati o samoopredeljenju, dok neko drugi odlučuje ko sve predstavlja narod. V. Ivor Jennings, *The Approach to Self-Government*, University Press, Cambridge, 1958, 25, i dalje. Pomenuta diskrapanca prati samoopredeljenja i nakon što je većinski sproveden proces dekolonizacije i što je pravo na samoopredeljenje “svih naroda” kodifikovano u međunarodnopravnim instrumentima. U tom smislu, professor Tomas Frank napominje da bi pravo na samoopredeljenje dobilo na legitimnosti,

moopredeljenje u vreme dekolonizacije, proizlazila je iz shvatanja da dekolonizacija predstavlja jednokratni čin kojim se ne dovodi u pitanje teritorijalni integritet dekolonizovanih poseda.²⁶ Očigledna neusaglašenost nasleđenih granica s etničkim, rasnim i religijskim i drugim osobenostima naroda koji žive na ovim područjima doveli su do rekurzivnih secesionih procesa u post-dekolonizacionom periodu (na primer, do pokušaja otcepljenja Katange od Konga 1960. godine, Bijafre od Nigerije 1967. godine i Zapadne Sahare od Španije 1976. godine, ili do uspešnih secesija Singapura od Federacije Malezije 1965. godine i Bangladeša od Pakistana 1971. godine).

U istorijskom kontekstu, opravdanja za ovakav pristup mogu se tražiti u odnosima snaga u međunarodnoj zajednici, to jest, u hladnoratovskim podelama između kapitalističkih i komunističkih zemalja koje generalno nisu imale pozitivan odnos prema secesionističkim težnjama neemancipovanih naroda. Uz postojeća ograničenja sistema kolektivne bezbednosti Ujedinjenih nacija, jasno je zašto je ovakav pristup bio podređen očuvanju teritorijalnog integriteta i političke nezavisnosti novih nezavisnih država. Međutim, sa promenom međunarodnih okolnosti u post-hladnoratovskom periodu, izmenio se i odnos prema legitimnim zahtevima za secesijom. Ovi zahtevi bili su sve više potkrepljivani argumentacijom o teškim oblicima državne represije, sistemske diskriminacije ili kršenja fundamentalnih ljudskih prava i sloboda.

Na bazi prethodnih iskustava, moglo se pretpostaviti da će međunarodna zajednica prihvatiti mogućnost ostvarivanja secesije u ovakvim ekstremnim uslovima. Ovo tim pre, jer su ti uslovi predstavljali vidne manifestacije onemoćavanja ostvarivanja prava na unutrašnje samoopredeljenje koje treba da pruži slobodu izbora političkog statusa, oblika vladavine, ekonomskog, socijalnog i kulturnog razvoja i individualnog učešća u vršenju vlasti.²⁷ Kako je ovako ograničavanje prava na samoopredeljenje bilo samo po sebi problematično, tražila su se odgovarajuća rešenja kojim bi se kroz međunarodni nadzor sticanja nezavisnosti napravio balans između opravdanih zahteva za secesijom i zahteva za zaštitom teritorijalnog integriteta (na primer, u slučaju otcepljenja Eritreje od Etiopije 1993. godine, Istočnog Timora od Portugala 2002. godine, Južnog Sudana od Sudana 2011. godine, Bugenvila od Papue Nove Gvineje 2019. godine, itd.).

pravilo mora da načini ubedljivu razliku između naroda koji su ovlašćeni da vrše samoopredeljenje. V. Thomas Franck, *The Power of Legitimacy Among Nations*, University Press, Oxford, 1990, 166.

²⁶ Jerg Fiš, *Pravo naroda na samoopredeljenje, obuzdavanje jedne iluzije*, Albatros plus, Beograd, 2013, 243.

²⁷ W. Michael Reisman, Mahnoush H. Arsanjani, Gayl S. Westerman, Siegfried Wiessner, *International Law in Contemporary Perspective*, Foundation Press, New York, 2004, 262, etc.

Pošto ova nastojanja nisu u svim slučajevima bila dosledna, došlo je do parcijalne primene postojećih međunarodnih pravila i načela koja su povezala realizaciju prava na samoopredeljenje sa pitanjem teritorijalnog razgraničenja novih država. Takav pristup imao je popriličan značaj za priznanja novih država nastalih sukcesivnim secesionim procesima na područjima bivših komunističkih federacija. Pomenuta praksa ukazala je na narastajuću "trihotomnu prirodu" prava na samoopredeljenje. Prvo, pozivanje na ovo pravo u Sovjetskom Savezu i Jugoslaviji, koje je bilo samo formalno proklamovano u unutrašnjem pravnom poretku, bez konkretnih uputstava i pravila o njegovom ostvarivanju, obilato je korišćeno u legitimizaciji uglavnom referendumskih procesa sticanja nezavisnosti federalnih jedinica.

Drugo, legalnost ostvarivanja prava na samoopredeljenje bila je irelevantna ne samo s unutrašnjeg, već i sa međunarodnopravnog aspekta, budući da su u oba slučaja fakticitet i princip efektiviteta igrali odlučujuću ulogu u postizanju nezavisnosti. I treće, prihvatanje stanja zatečenog nakon ostvarivanja ovog prava, bilo uslovljeno međunarodnim priznanjem koje je podrazumevalo implementaciju opštih demokratskih standarda u unutrašnji pravni poredak novih nezavisnih država.²⁸ Iz navedenog bi se moglo zaključiti da je realizacija prava na spoljno samoopredeljenje bila uslovljena ostvarenjem prava na unutrašnje samoopredeljenje, što je *per se*, predstavljalo pravi "kopernikanski obrt" u međunarodnoj praksi. To je dovelo do selektivnog pristupa u odnosu na posledice secesionih procesa koje su u cilju stabilizacije političke situacije nakon sticanja nezavisnosti bivših federalnih jedinica, ali i u skladu sa nastojanjima za postizanjem ujednačenih rešenja oko podele međunarodnih prava i obaveza država prethodnica, podvedene pod pravila međunarodnog prava o sukcesiji država za slučaj

²⁸ Smernicama o priznanju novih država u Istočnoj Evropi i Sovjetskom Savezu koje je usvojio Ministarski Savet Evropske zajednice 16. decembra 1991. godine, države naslednice SSSR-a u SFRJ bile su dužne, da pre rešavanja statusa u vodećim međunarodnim organizacijama prihvate međunarodne obaveze propisane u Povelji Ujedinjenih nacija, Helsinškom Finalnom aktu iz 1975. godine i Pariskoj Povelji iz 1990. godine, kao i obaveze u pogledu poštovanja demokratskih standarda, ljudskih i manjinskih prava iz nacrtu KEBS-a. Uz ove obaveze, bila je naglašena i dužnost prihvatanja standarda u pogledu razoružanja, poštovanja nepovredivosti granica i obaveza dogovornog rešavanja posledica sukcesije država. Priznanje novih država otud je postalo prejudicijelni politički akt međunarodne zajednice kojim se potvrđivala spremnost novih država za uključenjem u šire međunarodne odnose. V. "Declaration on the Guidelines on the Recognition of New States in Eastern Europe and in the Soviet Union", UN Security Council Document S/23293, 17 December 1991, Annex II (1992), *International Legal Materials*, Vol. 31, 1486, etc; Roland Rich, "Recognition of States: The Collapse of Yugoslavia and the Soviet Union", *European Journal of International Law*, Tom 4, br. 1, 1993, 36-66.

državnog raspada ili disolucije.²⁹ Konačno, na taj način, transformisana je normativna hijerarhija međunarodnih normi, što je dovelo do globalne političke neravnoteže koja je za posledicu imala ne samo bujanje nacionalizma i netrpeljivosti, već i osvete i istorijskog revizionizma.³⁰

Za potpuniju percepciju secesije, nužno je dalje analizirati postojeće izvore međunarodnog prava. Kako se u njima ne nalaze norme kojima se ovaj fenomen reguliše na eksplicitan način, poslužićemo se evolucionističkom i teleološkom interpretacijom njegovih pravila kako bi došli do spoznaje da je secesija ipak uređena međunarodnim pravom, doduše, na jedan sporadičan način, kroz kodifikaciju i progresivni razvoj principa o pravu naroda na samoopredeljenje.

MEĐUNARODNOPRAVNI IZVORI

Polazeći od Povelje Ujedinjenih nacija kao temeljnog izvora opšteg međunarodnog prava, može se uočiti da je pravo na samoopredeljenje najpre potvrđeno u članu 1. tačka 2. u okviru Glave I koja se odnosi na ciljeve i načela Ujedinjenih nacija. Navedena odredba propisuje da je, “razvijanje prijateljskih odnosa među nacijama zasnovano na poštovanju načela ravnopravnosti i samoopredeljenja naroda i preuzmanju drugih odgovarajućih mera radi učvršćenja opšteg mira”.³¹ Slično, ali donekle razrađeniije rešenje sadržano je i u članu 55. u okviru Glave IX Povelje koja se odnosi na međunarodnu ekonomsku i socijalnu saradnju, gde se naglašava značaj poštovanja načela ravnopravnosti i samoopredeljenja naroda, “u cilju stvaranja uslova stabilnosti i blagostanja koji su neophodni za miroljubive i prijateljske odnose između nacija”.³² Tumačenjem navedenih odredbi proizilazi da Povelja ne precizira “pravo na samoopredeljenje”, niti pominje mogućnost ostvarivanja “prava na secesiju”.³³

²⁹ Duško Dimitrijević, *Međunarodno pravo sukcesije država: Sukcesija državne imovine s posebnim osvrtom na sukcesiju SFR Jugoslavije*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2007, 143–163, 326.

³⁰ Čarls V. Kegli, Judžin R. Vitkof, *Svetska politika, trend i transformacija*, CSES, Diplomatska akademija, Beograd, 2004, 204–205.

³¹ *Povelja Ujedinjenih nacija i Statut Međunarodnog suda*, prevod sa engleskog i francuskog jezika, Milan Šahović, Bogdan Babović, Informacioni cenatar Ujedinjenih nacija, Beograd, 1984, 7.

³² U tom smislu, Ujedinjene nacije treba da rade na unapređenju: a) povećanja životnog standarda, punog zaposlenja i uslova za ekonomski i socijalni napredak i razvoj; b) rešavanje međunarodnih ekonomskih, socijalnih, zdravstvenih i srodnih problema i međunarodne kulturne i prosvetne saradnje, i c) sveopšteg poštovanja i uvažavanja ljudskih prava kao i osnovnih sloboda za sve, bez obzira na rasu, pol, jezik ili veru. V. *Ibidem*, 28–29.

³³ U pripremnim radovima na izradi Povelje Ujedinjenih nacija, rečeno je da je načelo samoopredeljenja uvek odgovaralo volji i želji naroda i da to treba jasno istaći u delu Povelje koji

S druge strane, Povelja predviđa da su načela ravnopravnosti i samoopredeljenja naroda dva komplementarna dela jednog standarda ponašanja u kontekstu ostvarivanja ciljeva Ujedinjenih nacija koji se odnose ne samo na razvoj prijateljskih odnosa među nacijama, već i na održavanje i učvršćivanje međunarodnog mira i bezbednosti kao krajnjeg i najznačajnijeg cilja svetske organizacije.³⁴ S obzirom da su države članice prema članu 56. obavezne da preduzmu zajedničke i pojedinačne akcije u saradnji sa Ujedinjenim nacijama radi postizanja ciljeva iz člana 55. Povelje, primena načela ravnopravnosti i samoopredeljenja predstavlja uslov za političku stabilnost (koja u širem kontekstu obuhvata i mogućnost stvaranja novih država), kao i uslov za ostvarivanje ekonomskog, socijalnog i kulturnog blagostanja nužnog za održanje miroljubivih i prijateljskih odnosa u svetu.³⁵ Iako je navedena formulacija imala “manje-više” deklaratorni značaj, jer nije sadržala postupak za primenu, ostvarenje i sankcionisanje ovog načela, ne može se sporiti da je uticala na dalji razvoj njegovog pravnog sadržaja.³⁶ Naročito je to bilo izraženo u periodu dekolonizacije čija je realizacija predstavljala vršenje prava na samoopredeljenje bivših kolonijalnih naroda u skladu sa potrebama novih međunarodnih odnosa.³⁷

Prvi značajniji dokument tog doba jeste Deklaracija o davanju nezavisnosti kolonijalnim zemljama i narodima, koju je usvojila Generalna skupština

se odnosi na ciljeve, s tim da pravo naroda na samoopredeljenje kao jedno “pravilo ponašanja”, ne sadrži i pravo na secesiju. V. *Documents of the United Nations Conference on International Organizations*, San Francisco, Tom VI, 1945, 296.

³⁴ Na osnivačkoj Konferenciji u San Francisku, navedeno je da “načelo ravnopravnosti i načelo samoopredeljenja predstavljaju dva međusobno dopunjujuća dela iste norme”. Takođe je navedeno i da načela predstavljaju “jednu od mera za učvršćivanje opšteg mira”, a kao njihov značajan element navodi se “izražavanje slobodne narodne volje”. V. *Ibidem*, 324, 343, 396.

³⁵ Milan Šahović, *Putevi savremenog razvoja međunarodnog prava*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 1969, 89.

³⁶ Aleksandar Magarašević, “Samoopredeljenje i međunarodno pravo”, *Jugoslovenska revija za međunarodno pravo*, br. 3, 1955, 347–348; Milan Bartoš, “Prerastanje prava na samoopredeljenje iz političkog u pravni princip”, *Međunarodni problemi*, br. 2, 1953, 131.

³⁷ U diskusijama vođenim svojevremeno pred VI pravnim komitetom i u Specijalnom komitetu Generalne skupštine u vezi sa pitanjem kodifikacije i progresivnog razvoja načela međunarodnog prava koja se tiču prijateljskih odnosa i saradnje među državama saglasno Povelji, bila su izražena dva suprotstavljena stanovišta. Zapadne sile uglavnom su branile stanovište, da samoopredeljenje predstavlja pravno načelo iz razloga što se ne može sa preciznošću utvrditi kome samoopredeljenje pripada. S druge strane, nesvrstane i socijalističke zemlje jasno su isticale da je samoopredeljenje naroda pravo priznato međunarodnim pravom. V. Olga Šuković, “Princip ravnopravnosti i samoopredeljenja naroda”, *Kodifikacija principa miroljubive i aktivne koegzistencije*, (ur. Milan Šahović), Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 1969, 312–314.

1960. godine.³⁸ Iako se u tački 2. Deklaracije garantuje pravo na samoopredeljenje “svim narodima”, tumačenjem sadržaja Deklaracije proizlazi da je reč o narodima koji se nalaze u bivšim kolonijalnim područjima, odnosno u područjima koja su bila pod mandatom Društva naroda između dva svetska rata, a koja su nakon Drugog svetskog rata podvrgnuta režimima nesamoupravnih i starateljskih teritorija unutar sistema Ujedinjenih nacija. U tom smislu, Deklaracija naglašava nužnost brzog i bezuslovnog okončanja kolonijalizma kroz sprovođenje odredaba sadržanih u Glavama XI, XII i XIII Povelje, s ciljem davanja nezavisnosti svim zavisnim teritorijama, bez pravljenja bilo kakve razlike.³⁹ Deklaracija odbija mogućnost podvrgavanja naroda novom stranom potčinjavanju, dominaciji i eksploataciji i odbacuje secesiju kao način ostvarivanja prava na samoopredeljenje. U tački 6. Deklaracije predviđena je antisecesiona klauzula prema kojoj je, “svaki pokušaj delimičnog ili potpunog razbijanja nacionalnog jedinstva i teritorijalne celovitosti nespojiv sa ciljevima i načelima Povelje Ujedinjenih nacija”.⁴⁰

Na pomenuti način, sprovođenje dekolonizacije i davanje nezavisnosti ranije zavisnim teritorijama i narodima povezano je sa ostvarivanjem prava na samoopredeljenje u okvirima međunarodnog pravnog načela o zaštiti teritorijalnog integriteta država. Naravno, ova teza bila je moguća zbog činjenice što su bivše kolonijalne zemlje bile pretežno fizički i geografski odeljene od metropola, te kulturno i etnički različite od država koje su njima upravljale u okviru sistema Ujedinjenih nacija. Sledstveno je i bilo moguće zaključiti da ova prekomorska područja više nisu predstavljala integralni deo teritorija država administratorke, što je konačno i ograničilo primenu prava na samoopredeljenje iz Deklaracije na slučajeve dekolonizacije (tzv. *doktrina o slanoj vodi*).⁴¹ Konačno, ne može se sporiti da Deklaracija podstiče autoritativni i interpretativni sjaj Povelje, pojačavajući i proširujući

³⁸ *Declaration on the Granting of Independence to Colonial Countries and Peoples*, UN General Assembly, 14 December 1960, A/RES/1514(XV).

³⁹ Hanna Bokor Szegő, “The International Legal Content of the Right of Self-Determination as Reflected by the Desintegration of the Colonial System”, *Questions of International Law*, Budapest, 1966, 7–41.

⁴⁰ Ivo Škrabalo, “Pravo naroda na samoodređenje i međunarodna zajednica”, *Jugoslovenska revija za međunarodno pravo*, br. 1–2, 1976, 55.

⁴¹ Identitet i kontinuitet kolonijalnih sila nije dovođen u pitanje nakon dekolonizacije. Prema stavu koji je međunarodna zajednica neprestano sledila, bez obzira na rešenja usvojena u domaćim pravnim sistemima, “teritorija kolonije ili druga nesamoupravna teritorija ima prema Povelji, status odvojen i različit od teritorija države koja njima upravlja”, te se stoga ta područja i nisu mogla odvojiti od metropola ni u kojem obliku secesije. V. Audrey Jane Roy, *Sovereignty and Decolonization: Realizing Indigenous Self-Determination at the United Nations and in Canada*, University of Victoria, Victoria, 2001, 21.

rujući njen značaj u novim istorijskim okolnostima u kojim su Ujedinjene nacije težile stvaranju nove kulturno otvorene, reprezentativne i pluralističke svetske zajednice.⁴² U tom smislu, Deklaracija je predstavljala jednu važnu fazu u kodifikaciji i progresivnom razvoju prava na samoopredeljenje.⁴³

Usvajanjem Međunarodnog pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima i Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima 1966. godine, kojima su prethodile mnogobrojne rezolucije Generalne skupštine, postepeno je uobličena i pravno obogaćena sadržina načela samoopredeljenja naroda.⁴⁴ U oba pomenuta ugovorna instrumenta, u članovima 1. stav 1. uneta je identična odredba kojom se potvrđuje da, “svi narodi imaju pravo na samoopredeljenje i da na osnovu tog prava oni slobodno određuju svoj politički status i slobodno teže svom ekonomskom, socijalnom i kulturnom razvoju”. U stavu 2. istog člana dalje se utvrđuje pravo svih naroda da radi ostvarenja svojih ciljeva mogu slobodno raspolagati svojim prirodnim bogatstvima i izvorima bez ugrožavanja obaveza koje proizilaze iz međunarodne ekonomske saradnje. U stavu 3. člana 1. Paktovi još naglašavaju obavezu država ugovornica i država koje su odgovorne za upravljanje nesamoupravnim područjima i teritorijama pod starateljstvom da u okviru ostvarivanja dekolonizacije predviđene Poveljom, olakšaju ostvarivanje prava na samoopredeljenje. Iz navedenih odredaba proizlazi da su Paktovi razradili pravo na samoopredeljenje na način što su u dobroj meri precizirali njegov pravni sadržaj.

Prema usvojenoj forumaliciji, pravo na samoopredeljenje znači najpre pravo odlučivanja naroda o sopstvenom političkom statusu kojim bi trebalo da postigne svoj ekonomski, socijalni i kulturni razvoj. Kako ovaj razvoj nije moguće postići bez slobodnog raspolaganja prirodnim bogatstvima i izvorima, Paktovi garantuju i ostvarivanje ekonomskog samoopredeljenja koje ne može biti na

⁴² Edward McWhinney, *Declaration on the Granting of Independence to Colonial Countries and Peoples*, United Nations Audiovisual Library of International Law, New York, 2008, 1.

⁴³ Ostvarenju dekolonizacije doprineo je tzv. Komitet 24 čiju je ulogu, mandat i nadležnosti Generalna skupština proširivala u kontinuitetu. Dimitrije Pindić, “Dekolonizacija juga Afrike: slučajevi Namibije i Zimbabvea”, *Jugoslovenska revija za međunarodno pravo*, br. 1–3, 1979, 145–154; Miliwoje Zagajac, “Ujedinjene nacije i dekolonizacija”, *Jugoslovenska revija za međunarodno pravo*, br. 1–2, 1985, 53–80.

⁴⁴ *International Covenant on Civil and Political Rights*, UN General Assembly, 16 December 1966, United Nations Treaty Series, Tom 999, 171, etc; United Nations General Assembly Resolution 2200A (XXI), 16 December 1966; “International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights”, UN General Assembly, 16 December 1966, *United Nations Treaty Series*, Vol. 993, 3, United Nations General Assembly Resolution 2200A (XXI), 16 December 1966.

uštrb obaveza koje proizlaze iz međunarodne ekonomske saradnje.⁴⁵ Polazeći od stanovišta da su države ugovornice i države koje upravljaju nesamoupravnim područjima i teritorijama pod starateljstvom dužne da olakšaju ostvarivanje prava na samoopredeljenje kroz osposobljavanje naroda tih teritorija da se istim koriste, Paktovi naglašavaju značaj procesa dekolonizacije za uklanjanje svih oblika kolonijalizma, strane dominacije i eksploatacije. Iako Paktovi nisu eksplicitno potvrdili mogućnost ostvarivanja spoljnog vida prava na samoopredeljenje kao “prava na secesiju”, indirektno je potvrđeno pojmovno jedinstvo samoopredeljenja tako da formulacija, “slobodno određivanje političkog statusa nužno obuhvata i otcepljenje i to, pre svega, radi stvaranja sopstvene nezavisne države, ne isključujući i mogućnost slobodnog ujedinjavanja sa drugim državama”.⁴⁶ Ovo je važno naglasiti, jer prihvaćena formulacija prava na samoopredeljenje nije striktno vezana za period dekolonizacije, već ima i širi, po svoj prilici i “univerzalni” domašaj, budući da obuhvata kolektivna i individualna prava, odnosno prava koja vrše narodi (nacije) i pojedinci.⁴⁷ Sledstveno je jasno da Paktovi ističu značaj načela samoopredeljenja i njegovo postepeno prerastanje u pravilo opšteg međunarodnog prava.

Ispravnost pomenutog zapažanja moguće je uočiti u tekstu Deklaracije o principima međunarodnog prava o prijateljskim odnosima i saradnji država u skladu sa Poveljom Ujedinjenih nacija koju je usvojila Generalna skupština 1970. godine.⁴⁸ Naime, u ovom verovatno najznačajnijem aktu po pitanju prava na samoopredeljenje, jednako se kao i u Povelji, potvrđuje načelo ravnopravnosti i samoopredeljenja naroda. Tako u stavu 1. principa 5. Deklaracije, anticipira se ranije rešenje iz Paktova o ljudskim pravima da, “svi narodi imaju pravo da slobodno, bez spoljnog mešanja odrede svoj politički status i da teže svom ekonomskom, socijalnom i kulturnom razvoju”. Međutim, za razliku od Paktova, Deklaracija razrađuje određivanje političkog statusa kroz načine vršenja prava na spoljno samoopredeljenje *in concreto*. U odredbi stava 4. principa 5, predviđa se da naro-

⁴⁵ Priznanje prava na ekonomsko samoopredeljenje usledilo je donošenjem Povelje o ekonomskim pravima i dužnostima 1974. godine. V. “Charter of Economic Rights and Duties of States”, United Nations General Assembly Resolution 3281 (XXIX), 12 December 1974.

⁴⁶ Đura Ninčić, *Problem suverenosti u Povelji i praksi Ujedinjenih nacija*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 1967, 295.

⁴⁷ Komisija za prava čoveka Ujedinjenih nacija prilikom pripreme teksta Paktova o pravima čoveka, prihvatila je stanovište da je, “samoopredeljenje kolektivno pravo koje vrše pojedinci pripadnici kolektiviteta – naroda ili nacija”. V. Đ. Ninčić, op. cit., 302; M. Bulajić, op. cit., 133.

⁴⁸ “Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Cooperation among States in accordance with the Charter of the United Nations”, UN General Assembly, 24 October 1970, A/RES/2625(XXV).

di mogu odrediti svoj politički status kroz osnivanje suverenih i nezavisnih država, kroz slobodno udruživanje ili integraciju sa drugom nezavisnom državom ili kroz sticanje bilo kojeg drugog statusa koji bi bio slobodno određen. Određivanje političkog statusa prema Deklaraciji povlači obavezu država da unapređuju poštovanje i ostvarivanje prava na samoopredeljenje. Ova obaveza pretpostavlja uzdržavanje od nasilnih akata koji bi narode lišili prava na samoopredeljenje, njihovu slobodu i nezavisnost. Nasilno suprotstavljanje država ostvarivanju ovog prava moglo bi dovesti do isticanja zahteva za dobijanjem međunarodne podrške, “u skladu sa ciljevima i načelima Povelje” (stav 5. principa 5).⁴⁹ Pomenutim rešenjima, Deklaracija pretpostavlja mogućnost bezuslovnog ostvarivanja prava na samoopredeljenje. Pa ipak, ovo pravo ostalo je i dalje limitirano drugim pravnim načelom o zaštiti teritorijalnog integriteta.⁵⁰

U odredbi iz stava 7. principa 5, Deklaracija predviđa da, “ništa u prethodnim stavovima neće biti tumačeno da ovlašćuje ili podstiče na bilo koju aktivnost koja bi rasturila ili narušila u potpunosti ili delimično teritorijalni integritet ili političko jedinstvo suverenih i nezavisnih država koje se ponašaju u skladu sa načelom ravnopravnosti i samoopredeljenja naroda na napred opisan način i koje imaju vladu koja predstavlja celokupan narod koji pripada teritoriji bez obzira na razlike u pogledu rase, vere ili boje”.⁵¹ Tumačenjem navedene odredbe, proizlazi da Deklaracija podržava teritorijalni integritet država pod uslovom da se države ponašaju u skladu sa načelom ravnopravnosti i samoopredeljenja, kojim svi narodi imaju zagaranтовan “jednak pristup vladi”.⁵² Jednak pristup vladi znači ostvarivanje prava na određivanje sopstvenog političkog statusa, odnosno na ostvarivanje unutrašnjeg samoopredeljenja koje omogućava različite oblike unutrašnje samouprave, autonomije ili slične političke aranžmane koji ne pružaju pravo na

⁴⁹ U međunarodnoj praksi, pomenuto rešenje pružilo je mogućnost voluntarističkim interpretacijama Povelje, što je ishodilo preduzimanjem različitih mera u okviru i van sistema kolektivne bezbednosti Ujedinjenih nacija.

⁵⁰ Ljubivoje Aćimović, “Načelo samoopredeljenja naroda u jugoslovenskoj krizi”, *Jugoslovenska revija za međunarodno pravo*, br. 1–2, 1993, 61–62.

⁵¹ U Deklaraciji posvećenoj pedesetoj godišnjici Ujedinjenih nacija, reafirmisano je pravo na samoopredeljenje svih naroda, uključujući narode pod kolonijalnim i drugim oblicima strane dominacije ili okupacije. Takođe je podvučen značaj načela ravnopravnosti i samoopredeljenja, kao i reprezentativnosti vlade koja bi trebalo da predstavlja celokupan narod koji pripada teritoriji “bez obzira na razlike bilo koje vrste”. Pomenutim rešenjem, proširena je mogućnost progresivnog tumačenja prava na secesiju različitih društvenih grupa. V. “Declaration on the Occasion of the 50th Anniversary of the United Nations”, UN General Assembly, 9 November 1995, A/RES/50/6.

⁵² Antonio Cassese, *International Law*, Oxford, University Press, 2001, 106–107.

secesiju. S druge strane, tumačenje *a contrario*, upućuje da teritorijalni integritet država ipak nije apsolutno zaštićen u slučaju kad država konstantno odbija da prizna “jednak pristup vladi”, to jest, participatorna prava određenim rasnim i verskim grupama i kad grubo i sistematski narušava njihova fundamentalna prava i zatire mogućnost postizanja miroljubivih sporazuma unutar postojećih institucionalnih okvira.

Uskraćivanje prava na unutrašnje samoopredeljenje time konsekventno generiše secesiju.⁵³ Ovo tim pre, jer zloupotreba državne moći i diskriminacija prema grupama koje se razlikuju od ostalog stanovništva prema rasi, veri ili boji kože u vršenju vlasti i u slobodnom određivanju sopstvenog političkog statusa, aktivira pravo na secesiju, kao oblik spoljašnjeg samoopredeljenja.⁵⁴ Pomenuti aspekt samoopredeljenja otud je jasno zagaranтован opštim međunarodnim pravom čiji važan deo čini i Deklaracija o principima međunarodnog prava o prijateljskim odnosima i saradnji država u skladu sa Poveljom Ujedinjenih nacija. Ovo je naročito važno naglasiti s obzirom na dejstvo pojedinih izvora međunarodnog prava koji postoje na regionalnom nivou. Ilustrativan primer u tom pogledu predstavlja Završni akt Konferencija o evropskoj bezbednosti i saradnji usvojen 1. avgusta 1975. godine u Helsinkiju.⁵⁵

Završni akt iz Helsinkija predstavlja međunarodni sporazum *sui generis*, čija obavezujuća snaga proizilazi iz političke nagodbe 35 država članica KEBS-a među kojima su bile i dve super sile (SAD i SSSR). Njime je uspostavljena jedinstvena platforma za sprovođenje programa jačanja bezbednosti i saradnje u Evro-

⁵³ Iako stav 7. principa 5. Deklaracije o principima međunarodnog prava o prijateljskim odnosima i saradnji država u skladu sa Poveljom Ujedinjenih nacija daje prednost zaštiti teritorijalnog integriteta država, ipak ovo načelo podleže uslovu da vlada mora da poštuje načelo ravnopravnosti i da predstavlja ceo narod bez bilo kakvog pravljenja razlika. U suprotnom, pravo na secesiju konstitutivnih naroda koji su prethodno ostvarili pravo na samoopredeljenje može oživeti. V. “East Pakistan Staff Study”, International Commission of Jurists, *The Review*, br. 8, 1972, 45–46, etc.

⁵⁴ U slučaju Kvebek, Vrhovni sud Kanade utvrdio je tri situacije u kojima se može razmotriti ostvarivanje prava na spoljno samoopredeljenje. Prva se odnosi na slučaj dekolonizacije bivših kolonija. Druga situacija obuhvata slučajeve podjarmljenja – subjugacije, odnosno vojne okupacije koja uključuje dominaciju i eksploataciju naroda. Treća situacija nastaje u slučaju uskraćivanja prava na pristup vladi i ostvarivanju političkog, ekonomskog i društvenog razvoja, to jest, u situacijama kad postoji uskraćivanje prava na unutrašnje samoopredeljenje. S obzirom da narod Kvebeka ne spada niti u jednu od navedenih kategorija, on nema pravo na spoljašnje samoopredeljenje, odnosno “pravo na secesiju”. V. “Reference re: Secession of Quebec”, Supreme Court of Canada, 20 August 1998, 2 SCR 217, (1998) 161 DLR (4th) 385, paras. 133–134.

⁵⁵ “Final Act”, Conference on Security and Co-operation in Europe, Helsinki, 1 August 1975. Za prevod v. “30 godina OEBS-a”, Zbirka odabranih dokumenata, Misija OEBS u Srbiji i Crnoj Gori, 2005, 25–80.

pi.⁵⁶ U okviru prvog od pet sačinjenih poglavlja (tzv. *Prvoj korpi*), nalazi se Deklaracija o principima međusobnih odnosa kojom se, između ostalog, potvrđuju obaveze država na planu poštovanja deset opštih principa međunarodnog prava, *inter alia*, i principa ravnopravnosti i samoopredeljenja naroda.⁵⁷ Princip je sadržan u tački 8. Deklaracije i njime se razrađuju i modifikuju ranije usvojena rešenja pod okriljem Ujedinjenih nacija. Princip samoopredeljenja reafirmiše rešenja sadržana u Paktovima o pravima čoveka, kao i u Deklaraciji o principima međunarodnog prava o prijateljskim odnosima i saradnji država u skladu sa Poveljom Ujedinjenih nacija, tako što obavezuje države da poštuju jednaka prava naroda i njihovo pravo na samoopredeljenje, te da deluju u skladu sa ciljevima i principima Povelje Ujedinjenih nacija i relevantnim normama međunarodnog prava uključujući i one koje se odnose na teritorijalni integritet. Istovremeno, princip obavezuje države potpisnice Završnog akta da garantuju “svim narodima pravo da u punoj slobodi odrede, ako i kada to žele, svoj unutrašnji i spoljašnji status bez spoljnog mešanja i da slede, ako to žele, svoj politički, ekonomski, socijalni i kulturni razvoj”.

Iz navedene formulacije proizlazi da Završni akt proširuje polje primene prava na samoopredeljenje “na sve narode” i u vremenskom kontinuitetu, tako da pravo dobija jedno integralno značenje i van konteksta dekolonizacije, kao i van evropskog područja uzetog *stricto sensu*.⁵⁸ Pri tom, iako se iz jezičke formulacije principa sadržanog u Deklaraciji, ne može sa sigurnošću tvrditi koji svi na-

⁵⁶ Iako Završni akt nije podlegao obavezi registracije na osnovu člana 102. Povelje Ujedinjenih nacija, isti je deponovan vladi Finske na čuvanje, da bi kasnije bio distribuiran i svim članicama Ujedinjenih nacija posredstvom Generalnog sekretara.

⁵⁷ Deklaracija sadrži “dekalog” međunarodnopravnih principa, i to: princip suverene jednakosti i prava inherentnih suvereniteta; princip uzdržavanja od pretnje silom ili upotrebe sile; princip nepovredivosti granica; princip teritorijalnog integriteta država; princip mirnog rešavanja sporova; princip nemešanja u unutrašnje poslove drugih država; princip poštovanja ljudskih prava i osnovnih sloboda uključujući slobodu misli, savesti, veroispovesti i ubeđenja; princip ravnopravnosti i samoopredeljenja naroda; princip saradnje među državama i princip savesnog ispunjavanja obaveza u skladu sa međunarodnim pravom.

⁵⁸ Zanimljivo je, da se Jugoslavija prilikom usvajanja teksta Završnog akta iz Helsinkija zalagala za univerzalnu primenu principa samoopredeljenja naroda. Protiv jugoslovenskog predloga bio je Sovjetski Savez i članice Varšavskog pakta (izuzev Rumunije), koje su smatrale da je princip pre svega namenjen vanevropskim narodima, a da bi njegovo unošenje značilo presedan u evropskim prilikama koje zahtevaju teritorijalni *status quo*. Zapadne države bile su pak, za unošenje ovog principa iz razloga očuvanja prava na ujedinjenje dve Nemačke, zadržavanje prava baltičkih naroda na samoopredeljenje do otepljenja od Sovjetskog Saveza i osnaženje mogućih zahteva drugih istočnoevropskih zemalja u svhu slabljenja uticaja Sovjetskog Saveza. V. “Europe’s Contribution for World Peace and Security and the Self-Determination of Colonial Peoples”, CSCE/II/C1/9.

rodi imaju pravo na samoopredeljenje, pravno-logičkim tumačenjem proizlazi da se princip ravnopravnosti i samoopredeljenja odnosi isključivo na "narode", a ne i na manjine. Otud, samo narodi koji žive unutar država imaju mogućnost da odlučuju o državnim promenama koje obuhvataju društveno-političko i ekonomsko uređenje, odnosno međunarodni pravni status državne teritorije. Države imaju obavezu da garantuju narodima pravo na unutrašnje samoopredeljenje, a u određenim političkim okolnostima i pravo na spoljno samoopredeljenje koje je moguće ostvariti izjašnjavanjem na neki od demokratskih načina (na primer, na referendumu ili plebiscitu). Za efikasno vršenje prava na samoopredeljenje pretpostavlja se odsustvo mešanja sa strane, odnosno odsustvo spoljnih intervencija, kao i prihvatanje obaveze davanja doprinosa razvoju prijateljskih odnosa unutar država i u relaciji sa drugim državama u meri u kojoj to doprinosi ostvarivanju političkog, ekonomskog, socijalnog i kulturnog napretka. Iz navedenog dalje proizlazi da pravo na samoopredeljenje generalno treba da dà doprinos ostvarivanju miroljubivih odnosa, što bi inače bilo na liniji ciljeva i načela Povelje Ujedinjenih nacija. Sledstveno pomenutom pristupu, Deklaracija o principima međusobnih odnosa Završnog akta iz Helsinkija ne vrši samo proklamacija, tumačenje i potvrđivanje principa samoopredeljenja u datim istorijskim okolnostima, već u izvesnom smislu daje i doprinos daljoj kodifikaciji i progresivnom razvoju opšteg međunarodnog prava u ovoj oblasti, te njegovoj široj primeni u specifičnim evropskim uslovima.⁵⁹

ZAKLJUČAK

Na osnovu prethodnih diskusija proizlazi da se secesija kao društveni fenomen javlja u različitoj konstelaciji međunarodnih odnosa. Njen istorijski razvika koji je išao uporedo sa razvojem državne vlasti, ukazuje na njenu promenljivu

⁵⁹ Đura Ninčić, "Les implications générales juridiques et historiques de la Déclaration d'Helsinki", *Académie de Droit International, Recueil des Cours*, Tom I, 1977, 61, etc. Novi izazovi vezani za raspad Sovjetskog Saveza, Čehoslovačke, Jugoslavije i ujedinjenje dve Nemačke, doprineli su, ne samo reafirmaciji, već i relativizaciji principa iz Deklaracije o principima međusobnih odnosa Završnog akta iz Helsinkija. U tom smislu, uočljivo je da je ključna poluga helsinškog kompromisa iz 1975. godine, koja je ugrađena u Završni akt – princip nepovredivosti granica (i sa njim povezani principi teritorijalnog integriteta i samoopredeljenja naroda), tokom raspada komunističkih federacija i naknadnih – rekurzivnih secesija (Nagorno-Karabaha u Azerbejdžanu, Južne Osetije i Abhazije u Gruziji, Pridnjestrovlja u Moldaviji, Kosova u Srbiji i Krima u Ukrajini), višestruko dovedena u pitanje. V. Ljubivoje Aćimović, "KEBS i jugoslovenska kriza", *Međunarodno pravo i jugoslovenska kriza*, (ur. Milan Šahović), Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 1996, 128–132; Duško Dimitrijević, "Evolucija KEBS-a – 40. godina nakon usvajanja Helsinškog završnog akta", *Četrdeset godina od potpisivanja Helsinškog završnog akta* (ur. Mina Zirojević, Vesna Ćorić), Mala Knjiga, Institut za uporedno pravo, Novi Sad, 2015, 349–364.

prirodu zbog koje nije bilo moguće utvrditi egzaktna pravila kojima bi se secesija pravno regulisala. Za uređen pravni sistem kakav pledira da bude međunarodnopravni poredak, minimum koji se zahteva u slučaju secesije, pretpostavlja poštovanje principa legaliteta (*ex injuria ius non oritur*). Ovo tim pre, jer ako bi se prihvatilo stanovište po kojem secesija nije legalan, ni ilegalan čin, već jedan pravno neutralan čin, stvorio bi se pogrešan utisak o legalnosti secesije. Međunarodno pravo s toga ne može biti indiferentno prema pitanju, da li je neki državni entitet uspostavljen secesijom ujedno i subjekt međunarodnog prava? U takvim situacijama obično se polazi od prezumpcije da su druge države spremne da jedan ovakav entitet prime za ravnopravnog člana međunarodne zajednice pod uslovom prihvatanja međunarodnih obaveza.⁶⁰ Uloga međunarodnog prava ovim nije svedena isključivo na regulisanje posledica secesije, već i na nadziranje legitimiteta i legaliteta secesionih promena.

U tom smislu, valja uočiti da nastanak novih država putem secesije može biti legitiman, ali ne i legalan čin ako se ne ispune odgovarajući međunarodnopravni uslovi vezani za poštovanje kogentnih normi međunarodnog prava, kakvo je danas, bar jednim svojim delom i pravo na samoopredeljenje. Onemogućavanje vršenja ovog prava, o čijem pravnom sadržaju je bilo više reči u predmetnoj studiji, u većini slučajeva dovodi do niza poteškoća koje neminovno pokreću nove i sve složenije međunarodne procese. Na ovakav zaključak upućuje i međunarodna praksa koja ukazuje da kod secesije država ne dolazi do automatskog prevođenja jedne *de facto* situacije u *de iure* stanje.⁶¹ Polazeći od predašnjih empirijskih iskustava o secesiji koja su bila utemeljena na konceptu dekolonizacije i ideji o oslobađanju od strane dominacije, eksploatacije i potlačavanja, razumljivo je zašto se ovovremene secesije pozivaju na neke druge, pre svega unutardržavne razloge koji pretpostavljaju postojanje teških oblika državne represije, systemske diskriminacije ili grubog kršenja ljudskih prava. Nedelotvornost države na unutrašnjem planu očitovana u nemogućnosti ostvarivanja prava na unutrašnje samoopredeljenje,

⁶⁰ Daniel Thürer, Thomas Burri, "Secession", *Max Planck Encyclopedia of Public International Law*, (ed. Rüdiger Wolfrum), University Press, Oxford, <http://opil.ouplaw.com>, 15/12/2019.

⁶¹ U međunarodnoj pravnoj doktrini preovladava tradicionalno stanovište da, ako u procesu nastajanja država dođe do kršenja peremptornih normi, novonastali entitet ma koliko raspolagao sa efektivnom vlašću na teritoriji, ne može biti priznat za državu prema osveštalom pravilu – *ex iniuria, ius non oritur*. V. Hersch Lauterpacht, *Recognition in International Law*, University Press, Cambridge, 1947, 409. Nevoljnost drugih država da priznaju zatečeno stanje, sve dok se tome suprotstavlja matična država, dovodi do nastanka *de facto* entiteta kao što su slučajevi Južne Rodezije, južnoafričkih Bantustana ili Severnog Kipra. V. Antonello Trancredi, "A Normative 'Due Process' in the Creation of States through Secession", *Secession, International Law Perspectives*, (ed. M.G. Kohen), University Press, Cambridge, 2006, 181–183.

koje treba da pruži slobodu izbora političkog statusa, oblika vladavine, ekonomskog, socijalnog i kulturnog razvoja, stvara priliku za secesiju koja u takvim situacijama predstavlja odgovarajuću vrstu kompenzacije (remedijalnog prava) za učinjenu nepravdu.⁶² Napokon, isticanje zahteva za secesiju danas ne zavisi samo od međunarodnih političkih okolnosti, već i od realnih političkih uslova unutar država u kojima se pravila i principi međunarodnog prava imaju poštovati i primenjivati.⁶³

Dr. DUŠKO DIMITRIJEVIĆ
Professorial Fellow, Institute of International Politics
and Economics, Belgrade

INTERNATIONAL LEGAL FLOWS OF STATE SECESSION

Summary

According to the historical development of international relations, the secession of states is only a “mere fact”, a “political matter” or a “pre-legal situation” that has often caused the shaking and instability of the international legal order. When this situation is established and consolidated over time, that is, when it becomes *de facto* effective, the applicable rules and principles of international law would apply. Usually, in such situations, the secession was legitimized through the international recognition of the new states and the verification of the continuity of the international legal subjectivity of the predecessor states. In this sense, international law has had very limited effects in terms of the consequences of secession changes, which through its codification and progressive development are regulated by the rules of succession of states. However, the very emergence of new states through secession remained legally undefined, which in itself is a major problem for the international community whose criteria of statehood are based on the principle of legality (*ex inju-*

⁶² Allan Buchanan, “The International Institutional Dimension of Secession”, *Theories of Secession*, (ed. P.B. Lehing), Routledge, London, 1998, 227–256; Karl Doehring, “Self-Determination”, *The Charter of the United Nations: A Commentary*, (ed. Bruno Simma), University Press, Tom I, Oxford, 2002, para. 29; Christian Tomuschat, “Secession and Self-Determination”, *Secession, International Law Perspectives*, (ed. Marcelo G. Kohen), Cambridge University Press, Cambridge, 2006, 35.

⁶³ U slučaju Kvebek, Vrhovni sud Kanade izneo je mišljenje da je secesija međunarodno-pravno moguća pod okriljem prava na samoopredeljenje. S aspekta ustavnog prava pak, secesija nije dopuštena, ali nije ni isključena pod uslovom da je zadovoljena ustavna procedura. Ovo savetodavno mišljenje izazvalo je budnu pažnju secesionističkih pokreta diljem sveta, naročito u Škotskoj i Kataloniji. V. Tanasije Marinković, “Pravo federalnih jedinica na otepljenje – slučaj Kvebeka”, *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu*, br. 3–4, 2002, 397–400. Aleksandar Savanović, *Teorija secesije – studija slučaja: Katalonija i Škotska*, Banja Luka, FPN, 2017, 36.

ria *ius non oritur*). Starting from the fact that secession occurs from time to time in a different constellation of international relations; its existence presupposes the establishment of certain normative frameworks. By strictly interpreting positive international law, it can be concluded that there are no norms in it that would regulate this phenomenon in an explicit way. However, an extensive interpretation and evolutionary and teleological interpretation of its rules and principles could lead to the conclusion that secession is regulated by international law, albeit in an indirect way through the codification and progressive development of the right to self-determination.

Key words: secession, right to self-determination, sovereignty, territorial integrity, independence, international law

Literatura

- Ablin G., *Sur un principe général du droit international: l'uti possidetis*, Université d'Angers, Angers, 2006.
- Ćimović Lj., "KEBS i jugoslovenska kriza", *Međunarodno pravo i jugoslovenska kriza*, (ur. Milan Šahović), Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 1996.
- Ćimović Lj., "Načelo samoopredeljenja naroda u jugoslovenskoj krizi", *Jugoslovenska revija za međunarodno pravo*, br. 1-2, 1993.
- Anderson G., "Secession in International Law and Relations: What are We Talking About?", *Loyola of Los Angeles International and Comparative Law Review*, Tom 35, br. 1, 2013.
- Barceló J. M., *Las Actas de independencia de América*, Washington: Organización de los Estados Americanos, 1973.
- Bartoš M., "Prerastanje prava na samoopredeljenje iz političkog u pravni princip", *Međunarodni problemi*, br. 2, 1953.
- Bartoš M., "Sukcesija država u stadijumu dekolonizacije", *Međunarodna politika*, br. 444, Beograd, 1968.
- Beede B. R., *The War of 1898, and U.S. Interventions, 1898-1934: An Encyclopedia*, Abingdon, Taylor & Francis, 1994.
- Buchanan A., "The International Institutional Dimension of Secession", *Theories of Secession*, (ed. P. B. Lehing), London, Routledge, 1998.
- Bulajić M., *Pravo naroda na samoopredeljenje u Društvu naroda i Ujedinjenim nacijama (1917-1962)*, Savez udruženja pravnika Jugoslavije, Beograd, 1963.
- Cary M., Scullard H. H., *A History of Rome: Down to the Reign of Constantine*, Palgrave Macmillan, London, 1975.
- Cassese A., *International Law*, University Press, Oxford, 2001.
- de Nardi P., Giuseppe Mazzini, *la vita, gli scritti*, Forgotten Books, London, 2018.

- Dimitrijević D., “Evolucija KEBS-a – 40. godina nakon usvajanja Helsinškog završnog akta”, *Četrdeset godina od potpisivanja Helsinškog završnog akta*, (ur. Mina Zirojević, Vesna Čorić), Institut za uporedno pravo, Mala Knjiga, Novi Sad, 2015.
- Dimitrijević D., *Međunarodno pravo sukcesije država: Sukcesija državne imovine s posebnim osvrtom na sukcesiju SFR Jugoslavije*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2007.
- Dimitrijević D., *Međunarodnopravno regulisanje teritorije država*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2008.
- Dimitrijević R., *Državne granice nakon sukcesije SFR Jugoslavije*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2012.
- Doehring K., “Self-Determination”, *The Charter of the United Nations: A Commentary*, (ed. Bruno Simma), University Press, Tom I, Oxford, 2002.
- Etinski R., Đajić S., *Međunarodno javno pravo*, Pravni fakultet, Novi Sad, 2014.
- Fiš J., *Pravo naroda na samoopredeljenje, obuzdavanje jedne iluzije*, Albatros plus, Beograd, 2013.
- Franck T., *The Power of Legitimacy Among Nations*, University Press, Oxford, 1990.
- Jennings I., *Constitutional Laws of the Commonwealth*, Clarendon Press, Tom 1, Oxford, 1957.
- Jennings I., *The Approach to Self-Government*, University Press, Cambridge, 1958.
- Jovičić M., *Veliki ustavni sistemi, elementi za jedno uporedno ustavno pravo*, IRO Svetozar Marković, Beograd, 1984.
- Karlsson G., *The History of Iceland*, University of Minnesota Press, Minneapolis, 2000.
- Kaseze A., *Samoodređenje naroda*, Službeni glasnik, Beograd, 2011.
- Kegli Č. V., Vitkof J. R., *Svetska politika, trend i transformacija*, CSES, Diplomatska akademija, Beograd, 2004.
- Konti F., *Stari Rim*, Mono i Manjana, Beograd, 2007.
- Kosminski E. A., *Istorija Srednjeg veka*, Prosveta, Beograd, 1946.
- Lauterpacht H., *Recognition in International Law*, University Press, Cambridge, 1947.
- Le Fir L., *Međunarodno javno pravo*, Geca Kon, Beograd, 1934.
- Lukić R., *Istorija političkih i pravnih teorija*, Naučna knjiga, Beograd, 1973.
- Magarašević A., “Samoopredeljenje i međunarodno pravo”, *Jugoslovenska revija za međunarodno pravo*, br. 3, 1955.
- Marinković T., “Pravo federalnih jedinica na otcepljenje – slučaj Kvebeka”, *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu*, br. 3-4, 2002.
- McWhinney E., *Declaration on the Granting of Independence to Colonial Countries and Peoples*, United Nations Audiovisual Library of International Law, New York, 2008.

- Ninčić Đ., "Les implications générales juridiques et historiques de la Déclaration d'Helsinki", *Académie de Droit International, Recueil des Cours*, Tom I, 1977.
- Ninčić Đ., *Problem suverenosti u Povelji i praksi Ujedinjenih nacija*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 1967.
- Oppenheim L., *International Law*, David McKay Co., Tom I, London, 1948.
- Phillipson C., *The International Law and Custom of Ancient Greece and Rome*, Macmillan and Co., Tom I, London, 1911.
- Pindić D., "Dekolonizacija juga Afrike: slučajevi Namibije i Zimbabvea", *Jugoslovenska revija za međunarodno pravo*, br. 1-3, 1979.
- Pomerance M., *Self-Determination in Law and Practice: The New Doctrine in the United Nations*, Martinus Nijhoff Publishers, Hague/Boston/London, 1982.
- Raič D., *Statehood and the Law of Self-Determination*, Kluwer Law International, Hague/London/New York, 2002.
- Reisman W. M., Arsanjani M.H., Westerman G.S., Wiessner S., *International Law in Contemporary Perspective*, Foundation Press, New York, 2004.
- Roland Rich, "Recognition of States: The Collapse of Yugoslavia and the Soviet Union", *European Journal of International Law*, Tom 4, br. 1, 1993.
- Roy A.J., *Sovereignty and Decolonization: Realizing Indigenous Self-Determination at the United Nations and in Canada*, University of Victoria, Victoria, 2001.
- Šahović M., *Putevi savremenog razvoja međunarodnog prava*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 1969.
- Savanović A., *Teorija secesije – studija slučaja: Katalonija i Škotska*, FPN, Banja Luka, 2017.
- Škrabalo I., "Pravo naroda na samoodređenje i međunarodna zajednica", *Jugoslovenska revija za međunarodno pravo*, br. 1-2, 1976.
- Spektorski E.V., *Istorija socijalne filozofije*, Službeni list, Beograd i CID, Podgorica, 1997.
- Šuković O., "Princip ravnopravnosti i samoopredeljenja naroda", *Kodifikacija principa miroljubive i aktivne koegzistencije*, (ur. Milan Šahović), Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 1969.
- Szegö H. B., "The International Legal Content of the Right of Self-Determination as Reflected by the Desintegration of the Colonial System", *Questions of International Law*, Budapest, 1966.
- Thürer D., Burri T., "Secession", *Max Planck Encyclopedia of Public International Law*, (ed. Rüdiger Wolfrum), University Press, Oxford.
- Tomuschat C., "Secession and Self-Determination", *Secession, International Law Perspectives*, (ed. Marcelo G. Kohen), Cambridge University Press, Cambridge, 2006.

Trancredi A., "A Normative 'Due Process' in the Creation of States through Secession", *Secession, International Law Perspectives*, (ed. M.G. Kohen), University Press, Cambridge, 2006.

Zagajac M., "Ujedinjene nacije i dekolonizacija", *Jugoslovenska revija za međunarodno pravo*, br. 1-2, 1985.

Datumi prijema i prihvatanja rada

Primljen: 25.09.2020.

Prihvaćen: 07.10.2020.

ORIGINALAN NAUČNI RAD